

FELSEFE DÜNYASI

2015/YAZ/ SUMMER Sayı/Issue: 61

FELSEFE / DÜŞÜNCE DERGİSİ

Yerel, Süreli ve Hakemli Bir Dergidir.

ISSN 1301-0875

Sahibi/Publisher

Türk Felsefe Derneği Adına
Başkan Prof. Dr. Ahmet İNAM

Yazı İşleri Müdürü/Editorial Manager

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ

Yazı Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet İNAM (ODTÜ)

Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmail KÖZ (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. Celal TÜRER (Ankara Üniversitesi)

Prof. Dr. M. Kazım ARICAN (Yıldırım Beyazıt Ün.)

Doç. Dr. Levent BAYRAKTAR (Yıldırım Beyazıt Ün.)

Dr. M. Enes KALA (Yıldırım Beyazıt Ün.)

Felsefe Dünyası yılda iki sayı olmak üzere Temmuz ve Aralık aylarında yayımlanır. 2004 yılından itibaren Philosopher's Index ve Tubitak/Ulakbim tarafından dizinlenmektedir.

Felsefe Dünyası is a refereed journal and is published biannually. It is indexed by Philosopher's Index and Tubitak/Ulakbim since 2004.

Adres/Adress

Necatibey Caddesi No: 8/122

Kızılay - Çankaya / ANKARA

PK 21 Yenışehir/Ankara • Tel & Fax: 0 312 231 54 40

www.tufed.org.tr

Fiyatı / Price: 35 ₺ (KDV Dahil)

Banka Hesap No / Account No:

Vakıf Bank Kızılay Şubesi

IBAN : TR82 0001 5001 5800 7288 3364 51

Dizgi ve Baskı / Design and Printed by.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret
İşletmesi

Alinteri Bulvarı 1256 Sokak No: 11

Yenimahalle/ANKARA

Tel: 0 312 354 91 31 (Pbx) Fax: 0 312 354 91 32

Basım Tarihi : Temmuz 2015, 750 Adet

Mustafa Şekip Tunç'ta Plüralizm ve Şahsiyetçilik

Levent BAYRAKTAR*

Mustafa Şekip Tunç (1883-1958), Cumhuriyet dönemi Türk Düşüncesinde başta felsefe ve psikoloji olmak üzere pek çok disiplinde öncü eserler vermiş ve kendi özgün fikirlerini dile getirmiş bir aydın ve düşünürümüzdür. Bu özellikleri ile o, akademi ve kültür hayatının önemli aktörlerinden biri olmuştur. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanına rastlayan günlerde Mülkiye'den mezun olmuş ve meslek hayatına kaymakamlıkla başlamıştır. Görev aldığı bölgelerde en önemli ve öncelikli mesele olarak eğitim konularına yoğunlaşmış ve kısa sürede "Hoca Kaymakam" sıfatıyla anılır olmuştur. Bu ilgi ve sevgisi onu Mülkiye eğitiminin ardından J. J. Rousseau Enstitüsü'nde pedagoji okumaya sevk etmiştir. Böylece önceleri fahri olarak yürütülen eğitim işleri, ilmi ve akademik bir öncelik ve boyut da kazanmıştır.

Mustafa Şekip Tunç, ilgi alanlarının derinliği ve genişliği ile dikkat çekmekte ve Türkiye'de modern anlamda felsefe ve sosyal bilimlerin kurucuları arasında yer almaktadır. Felsefe alanında ise Bergsoncu bir felsefi tavır alışı vardır. Aklın, hakiki hareketi ve hayatı anlayabilmek için sezgiye muhtaç olduğunu söyler. Ona göre, "akıl, mukayeseci, teşbihçi, tespitçi, vahdetçi, muayyeniyetçi, mekâncı, zaruretçi, maddeci ve her şeyi sükûna irca edici bir istidadımızdır."¹ Bu nedenle akıl, münferit, emsalsiz şeylerden bir şey anlamaz çünkü mukayese edemez, mukayese edemeyince de bir hüküm veremez. "Sezgi (hads), en açık bir tarifile, hislerimizizin, insiyaklarımızın şuurlaşmış hâlidir."² Mevcudatın esası sükûn değil harekettir. Böyle olduğu için de onu anlamanın yolu, ölü ve cansız madde üzerinde çalışan zekâ değil, oluşu, akışı ve canlıyı yakalayan sezgidir. Zekâ, bilimin

* Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü, Doç.Dr.

1 Mustafa Şekip Tunç, "Resmin Ruhıyatı ve Ressamlarımız", *Dergâh*, S. 33, 1338/1922, s. 131

2 Mustafa Şekip Tunç, "Resmin Ruhıyatı ve Ressamlarımız", s. 132

âletidir. Hatta sadece zekâ ile ilim bile yapamıyoruz.³ Bilim ile felsefe, farklı âletler kullanır çünkü hayat alanının kanunlarıyla madde kanunlarını bir tutmak yanlıştır.⁴

Mustafa Şekip'in felsefenin tanımında, yönteminde olduğu gibi, âlem anlayışında da Bergsoncu olduğu görülür. Âlemi, hayat ve madde diye ikiye ayıran Bergson gibi, o da, hakikî âlemi madde ve mânâdan ibaret görüyor. Ona göre âlemi, mutlak bir şekilde maddeye indirgemek de, mânâyâ indirgemek de mümkün değildir.⁵ Madde zaruretler âlemi, hayat (mânâ) ise daimî oluşların, yeni yeni kaynaşmaların bir âlemidir.⁶ Esasında varlık, mütemadi bir oluş, bir tekâmüldür.

Mustafa Şekip, kendisinden önceki materyalist ve pozitivist kuşakların sınırlandırmış oldukları felsefenin konularını tekrar genişletmiş ve metafiziği Türk düşüncesinde yeni bir tarz ve üslûp içerisinde canlandırmıştır. Zira ona göre, insan sadece maddî dünyanın olaylarını ve bu olaylar arasındaki münasebetleri merak etmez, bunun yanında cevaplarını akılla ve bilimsel faaliyetle bulamadığımız sorular da vardır. Bunlar; “biz neyiz, nereden gelip nereye gitmekteyiz, varlığın ve bizim mahiyetimiz nedir” gibi metafizik sorulardır. İnsan bu soruları da dikkate almalı ve bunlara bir cevap girişiminde bulunarak varlık karşısındaki konumunu belirlemelidir.

Bergson'un “Yaratıcı Evrim” ve “hayat hamlesi” kuramından ilham alarak Mustafa Şekip tarih, toplum ve medeniyetin yaratıcı ve özgür şahsiyetler sayesinde ilerlediğini düşünür. Onun için ilerleme bir amaç veya varılması zorunlu olan bir hedef olmaktan çok yaratıcı ve özgür sürecin kendisini açıklama fırsatı ve olanağı bulması sonucu ortaya çıkmaktadır. Onun düşüncesinde “terakki” ve “tekâmül” (ilerleme ve evrim) tıpkı Bergson'da olduğu gibi evrende ve insanda paralellikler gösterir. Evren önceden çizilmiş bir planın tahakkuku şeklinde açıklanmadığı gibi insan da bir kader mahkûmu değildir. Evrende, yaratıcı – dinamik – evrimsel bir süreç çerçevesinde oluş ve gelişmeler yaşandığı gibi insan varlığı da

3 Mustafa Şekip Tunç, “Mezun Olan Yalnız Şuur mudur?”, *Dergâh*, S. 24, 1338/1922, s. 179

4 Mustafa Şekip Tunç, “İlmin Mebde' veya Umdeleri İtibariyle Kıymeti”, *Dergâh*, S. 5, 1337/1921, s. 68

5 Mustafa Şekip Tunç, *İnsan Ruhü Üzerinde Gezintiler*, İstanbul, 1943, s. 182

6 Mustafa Şekip Tunç, *Fikir Sohbetleri*, İstanbul, 1949, s. 133

buna paralel olarak her anı yeni oluş ve yaşantılar içerisinde, yaratıcı ve özgür bir süreçtir.⁷ Burada yaratma ve oluş fikri ontolojik bir temelde ele alınır. İnsan varlığının da içinde yer aldığı bu evrende evrim ve yaratma eş anlamlıdır. Evrensel planda evrim bir finalizm (erekselcilik) takip etmediği gibi doğrusal bir gelişim çizgisi de izlemez. Çünkü evrimle aynı şey demek olan hayat hamlesinin, önceden çizilmiş bir rotası yoktur ayrıca doğrusal bir açılım istikameti de bulunmamaktadır. Dolayısıyla hayat hamlesinin birliğinden kopup gelmekle beraber, ontolojik olarak madde, bitki, hayvan ve insan varlıkları aynı gelişim hattında yer almayıp, farklı istikametlerdir.

Evrende maddi ve manevi bir süreklilik bir dinamizm bulunmaktadır. Buna yaratmanın sürekliliği de denilebilir. Evren; “madde ve hayat” veya “ruh ve beden” şeklinde okunabilecek sürekli bir dinamizm içerisindedir. Böyle bir bakış açısı “terakki” kavramını tek bir boyuttan ele almak yerine onda maddi ve manevi olanı birbirine indirgmeden ve birbirinden türetmeden keşfetmek ister. Maddi planda evrim olgusu bir terakkiyi de içerir görünmektedir. Zira evrim bitkiler seviyesinde canlılık ve hayatiyet kazandıktan sonra, başka bir boy olan hayvanlarda, uyuklamakta olan bir bilinç veya içgüdü olarak betimlenebilecek, çevreye uyum ve neslin devamı yeteneğini kazanmış ve nihayet insan boyunda ise içgüdü yerini zekâ ve sezgiye bırakmıştır. Bu anlamda evrim sürekli karmaşıklaşarak daha üst bir varlığı meydana getirerek bir terakki şeklinde de okunabilir bir hal almıştır. Maddi planda insan varlığını ortaya çıkartan evrim (hayat hamlesinin açılım ve yaratma süreci) manevi planda da tarihsel, toplumsal, kültürel insanlık başarılarında gelişimini sürdürmektedir. İşte bu yüzden insan varlığı Mustafa Şekip Tunç düşüncesinde çok özel ve önemli bir yere sahiptir. Çünkü o, bütün bu yaratıcı ve özgür sürecin hem şahidi ve anlamı hem de anlamlandırıcısı ve üreteni konumundadır. Ayrıca insan, yaratıcı ve üretici olabildiği oranda içinde yaşadığı yaratıcı – dinamik – evrimsel süreci anlayıp, kavrayıp, dönüştürmeye ve birlikte dönüşmeye imkân bulabilmektedir.

Bu felsefi dizgede evren tek bir unsurdan oluşmamakta varlığın yapısı bir plüralizm arz etmektedir. Varlık böyle olunca onu elde etmek veya

7 Levent Bayraktar, *Bergson'da Ruh - Beden İlişkisi*, Dergah Yay., İstanbul, 2010, s. 178-189

ona dair bilgi sahibi olmak da sadece akıl veya zekâ gibi tek bir bilme yetisinden beklenmemektedir. Evrenin yapısı dinamiktir, yenilik ve yaratıcılık esastır. Öyleyse evren ve varlık; olmuş, sınırları tayin edilmiş, dingin, durağan bir yapıda değildir. Dolayısıyla dinamik olan bu varlığın bilgisini elde etmek de sadece akıldan beklenmemelidir. Bilme yollarımız da evrenin plüralizmine uygun bir şekilde çoğaltılmalı; insanda bilme ve hissetme namına hangi yetenekler varsa hiçbirini küçümsemmeden ve biri diğerinden daha az veya daha çok önemli görülmeden kullanılmalıdır. Çoklu bir mahiyet arz eden evren, kendisini bilmeye yönelen birçok yeteneğin birlikte çalışması ve dayanışmasıyla daha kolay anlaşılabilir görülmektedir. Böylece Mustafa Şekip, Bergson ve W. James'ten ilham alarak Entelektüalizm'in eleştirisini yapar. Varlığın dinamik yapısının sadece akıl yoluyla kavranılamayacağını, hatta konu insan olduğunda bunun hiç mümkün olamayacağını söyler. İnsan, daima, determinasyonlarla ifade edilemeyen, onlara sığdırılmayan, özgür ruh hamlelerine sahip bir varlıktır. İnsan söz konusu olduğunda pragmatizmin hakikat anlayışını dikkate almalı, insanın hakikat olarak bağlandığı ve değer atfettiği neleri varsa, bütün halinde anlamaya çalışılmalıdır. O şöyle der:

Pragmatizm'in hususiyeti, hakikat alanını yalnız düşüncesi değil, inançları, kıymetleri olan insana göre genişletmeye çalışmasında ve hayati rolleri olan kıymetlerle inançların birer hakikat sayılmaları esasında toplanır. Bunu yapmakla müspet hakikatler küçümsemiyor, sadece müşahhas insanın da hakları tanınmış oluyor.⁸

Dolayısıyla insanı anlamak; meşru olan ile olmayan ayrımı yapmaksızın, onun bütünlüklü yapısını kavramaya bağlıdır. Yani insan varlığı sadece bilim yaparken veya akıl yürütmelerle düşünürken insandır, hayal gücüyle şiir söylerken değildir gibi bir yaklaşım insanı anlama çabamız açısından sakattır. Çünkü insan sadece akıl varlığı değildir. Hatta yukarıda ifade edildiği gibi, sadece akıl yardımıyla bilim yapmak dahi mümkün görünmemektedir. Zira hakikate karşı ihtiras duymayan bir şahsiyetin bilim yapabilme imkânı yoktur.

8 Mustafa Şekip Tunç, "Tabiat Alemi ve İnsan Dünyası", *Bilgi*, S. 75, 1953, s. 12

Mustafa Şekip'in varlık ve evren anlayışının şekillenmesinde Plüralizm ve Pragmatizm ekollerinin yanı sıra Bergson'un dinamik evren anlayışı da etkili olmuştur. O, şöyle söylemektedir:

Benim müşahhas olarak yaşadığım âlem Bergson'un yaratıcı zaman realitesine tercüman olan bir âlemdir ve bu zaman realitesinin en derin bir realite olduğuna inanıyorum. Çünkü bu dünya tamamlanmamış ve mütemadiyen tamamlanan ve asla tamamlanmış olmayan bir âlemdir.⁹

Âlemin tamamlanmamış olmasından, mekanizme teslim edilemeyeceğini çıkararak, âlemden hürriyet ve oluşun eş anlamlı olduğunu vurgular: “zamanın yaratıcılığına ve bu yaratıcılığın vereceği imkânlarla göre hareket edildikçe gerçek her türlü imkânlar, hürriyetler belirecektir.”¹⁰

Bergson metafiziğinde insan, hayat hamlesinin hürriyetle açılımında geline en kâmil noktadır. İnsan; evrenin oluşum sürecinin sonunda ve zirvesinde bulunmaktadır. İnsanın özgür yaratıları, kendi ruhunda keşfettiği ve varlığa eklediği kültür ve medeniyet verimleri adına ne varsa hayat hamlesinin insanda uzaması veya başka bir ifade ile insanın hayat hamlesinin açılım doğrultu ve yatağına yerleşmesi sonucudur. Bu ifade modelinde kahramanların ve dâhilerin ortaya çıkışlarını da açıklamak için kullanılacaktır. Yani deha sahipleri, kahramanlar; hayat hamlesinin kendi faaliyetlerinde yoluna devam etme imkânı bulduğu yaratıcı şahsiyetlerdir. Böylece plüralist evren anlayışı, yaratıcılık ve devingenliği hem evrende hem de insanda beraberce tespit etmektedir:

Felsefenin öteden beri üzerine eğildiği başlıca iki büyük varlık olan tabiat ve insan monist felsefede aynı sürekliliğin içinde bir vahdet olarak mütalâa edilir. Buna karşı plüralist felsefe ise, monist telakkide olduğu gibi durgun, olmuş bitmiş tam bir dünya değil, dinamik, müteharrik, mütemadiyen tamamlanan gittikçe olgunlaşan, yenilikler yaratan bir dünya görür. Tek bir sistem yerine birçok sistemler halitası kabul eder. Kemiyetlerin yanında keyfiyetlere, miktarların yanında kıymetlere de yer verir. Hükümlerini mücerret bir düşünceden ziyade tecrübe ve vak'arlardan alarak vermek ister. Umumi bir nazariyeye uymayan bir tecrübe veya vak'ayı bile başlı başına bir gerçek olarak tanır. Umumilikler namına hususilikleri feda etmez. Kendi şahsiyetle-

9 Mustafa Şekip Tunç, “Müşahhas İnsan ve Bünyesi”, *Bilgi*, S. 76, 1953, s. 5

10 Mustafa Şekip Tunç, “Müşahhas İnsan ve Bünyesi”, s. 5

rinde ve kendilerine göre tanıdığı fertlerdeki farklılık ve çeşitliliklere ehemmiyet verdiği gibi ilerlemenin başlıca âmilini bu farklılıklarda görür. Heyeti umumiyeden, bütünden ziyade teferruatın açık olmasını ister. Her şeyi ayrı ayrı anlamaya bakar.¹¹

Böyle bir bakış açısına yerleşildiğinde her insan ferdini bir şahsiyet olarak görmek ve onların kendilerine has olanı açığa çıkartmaları için imkân ve ortam hazırlamak gerekecektir. İşte Mustafa Şekip'in model insan, müşahhas insan veya şahsiyet varlığına dönüşmüş olan insan varlığı olarak nitelendirdiğimiz insanı; evrene şahsi ilavelerini yapmak üzere eğitilmiş olan insandır. Bu eğitim ferdi yetenek ve kapasiteleri açığa çıkarmaya yönelik olacaktır. Çünkü tarihi ilerleten veya şekillendirip, dönüşüme tabi tutan tek tek kahramanların her alanda ortaya koydukları başarılarıdır. Bu eğitim sürecinde öncelikli olan kişinin gizil yeteneklerini gün ışığına çıkarmak ve ifade edip geliştirmesine fırsat ve ortam hazırlamaktır.

İnsan anlayışı değerlendirildiğinde görülür ki Mustafa Şekip Tunç; insanı merkeze alır ve onu sosyal ortamın determinasyonlarında kaybetmeden, fert ve şahsiyet varlığı olarak irdeler. Mustafa Şekip'ten önce insan gerçeği toplumsal bütünün bir parçası olarak ve toplum açısından taşıdığı değer bakımından ele alınmaktaydı. Bu sosyolojist görüş, Gökalp tarafından temsil edilmekteydi. Gökalp bu düşüncelerini “fert yok, cemiyet var; hak yok, vazife var” sözleriyle ifade ediyordu. Buna göre insan, toplumun devamı açısından zorunlu bir varlıktır ve o, geçmişle gelecek arasında bir köprü kurmak ve değerleri nesilden nesile taşımakla yükümlüdür. Bunun dışında, insanın yaratıcılığı, bireysel varlığına özgü hür filleri ihmal edilmiştir.¹² İşte bu ihmal edilmiş olan kısmıyla insanı ele alması, Mustafa Şekip Tunç'un tefekkürünün ayırt edici yönlerinden biridir.

Mustafa Şekip Tunç ferdi, bir şahsiyet olarak ele almakla Türk düşünce hayatına yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu bakış açısı, insan varlığını, tabiatla herhangi bir varlık olmaktan çıkartarak aşkın bir pozisyona yerleştirir. Böylelikle insan, fizyolojik, toplumsal ve coğrafi çevrenin bir sonucu olmaktan çıkıp, her şeyi kendisi açısından, yani insan açısından değerlendirebilen ve anlamlandırabilen bir varlık olarak temellendirilir.

11 Mustafa Şekip Tunç, “Müşahhas İnsan ve Bünyesi”, s. 6

12 Mustafa Şekip Tunç, “Kişinin Değeri”, *Türk Düşüncesi*, S. 9, 1954, s. 162

Her insan ferdi, bir şahsiyet olarak algılandığında ancak insana hak ettiği sevgi, saygı, hürmet ve değer verilebilir. İnsanın şahsiyet olarak tanınması, onun herhangi bir eşya olmadığının tasdikidir. Yine ferdi bir şahsiyet olarak ele almakla, onu tabiatta herhangi bir varlık olmaktan çıkartmakta, insanı sosyal ve tabii çevrenin bir sonucu olarak görmekten uzaklaşmaktadır. Ancak, insanın bu çevreden tamamen bağımsız olduğunu ve bu çevreden etkilenmeksizin yaşadığını da söylemez. İnsanı yalnızca kendisinin dışındaki şartlarla açıklayamayacağımızı vurgular. Çünkü insan varlığı, bütün dış determinasyonlara karşı mesafe alabilen bir irade, şuur ve şahsiyet varlığıdır. Böyle bir varlığı, sosyolojist bir izahla anlayamayacağımız gibi, tabiatın bir uzantısı olarak görüp, onu anlamayı ve kavramayı sadece biyoloji ve fizyolojiden de bekleyemeyiz:

Fizyolojik tahlil bize hiçbir zaman ruhî tahlil temin edecek değildir. Bunun içindir ki fizyolojik vakıa ve halleri tanımak, psikolojik vakıa ve halleri tanımak olmayacaktır.¹³

Bu husus tıpkı sosyolojik vakıa ve halleri tanımanın, psikolojik vakıa ve halleri tanımak olmayacağı gibidir:

Cemiyetin yaratmaya muktedir olmadığı ve sırf beşer'e has, cemiyete maya olan bir "insan ruhu" var ise, o halde içtimâî vicdan ve içtimâî hadiselerle irca olunamayacak bir "insanlık ruhu" da olacaktır.¹⁴

Tunç'a göre insan ruhu cemiyet ruhuna irca edilemez onu da sadece içtimaiyat ile anlayamayız. Mustafa Şekip insanı, insan başarılarından ayrı ve ilişkisiz olarak ele almanın hep karşısındadır. Ama aynı zamanda, insan başarılarını birer epifenomen (gölge olay) veya bir üst yapı olarak görme taraftarı da değildir. O insanı, bir bütün olarak ele almaktan yanadır. Evreni mekanik dev bir makina ve insanı da bu makinanın bir parçası, bir dişlisi gibi gören, insanın başarılarını da bunun bir uzantısı gibi değerlendiren mekanik dünya görüşü, insanı anlamamıza engeldir.¹⁵ Çünkü insan, bir şahsiyet ve şuur sahibidir. İnsan, şuurunu sayesinde kendi şahsiyetini oluşturur. Şuur; kendisiyle bir dünya var olan, dünyayı benim ve bizim için var eden bir iktidardır.¹⁶

13 Mustafa Şekip Tunç, *Ruhiyat*, İstanbul, 1933, s. 6

14 Mustafa Şekip Tunç, *Ruhiyat*, s. 8

15 Mustafa Şekip Tunç, "Yalnız İnsan", *Bilgi*, S. 59, 1952, s. 3

16 Mustafa Şekip Tunç, "Dünya ve Bizim Dünyamız", *Bilgi*, S. 58, 1952, s. 1

Dünyaya yönelişimiz sonucunda, kendimiz için kurduğumuz dünya, artık bizim için ve bizim dünyamızdır. Yani insanın, dünyasını kurabilme gücü vardır.¹⁷ Mustafa Şekip, insana, içinde yaşadığı dünyasını kurabilmek gibi çok önemli bir anlam yükler. İnsanı önceden şekillenmiş bir planı gerçekleştirmeye mahkûm bir canlı olarak görmez, onu irade, seçme ve hürriyet ile betimler. Ona göre hürriyet; insanın dünyayı kendisine göre anlamlandırabilmesi, kendi dünyasını kurabilmesinin yanı sıra, iradesi ile kendisine bir ahlâkî ilke seçip, bu ilkeye bağlanıp, o ilke doğrultusunda yaşamasıdır. Tabiatta sadece insan varlığı, kendisine bir davranış ilkesi koyarak, ona bağlı olarak yaşar. Bu anlamda insan, ahlâkî bir varlık olur. İnsanın ahlâkî bir varlık olması, onun manevî varlığının bir parçasıdır. Manevî varlığı insanın, biyolojik ve fizyolojik varlığının ötesindedir. İnsan, biyolojik varlığının üzerine çıkarak manevî bir varlık derecesine yükselmek suretiyle gelişir:

Şuurlu bir varlık için mevcut olmak değişmeye, değişmek kemale ermeye, kemale ermek kendini hudutsuz bir surette yaratmaya bağlıdır.¹⁸

Kendini bu şekilde gelişerek oluşturan insan, manevî varlık statüsüne yükselmiş insandır. İnsan, manevî varlık statüsüne yaklaştığı ölçüde de, insanlık ürünlerinde zenginliğe, çeşitliliğe, estetik inceliğe, zarafete, iyiye ve güzele yaklaşır.¹⁹ Çünkü insan, mânâ ve kıymet idrakine sahiptir. İşte bu yönüyle insan, hem tabiattaki diğer varlıklardan ayrılır, hem de insanlık başarılarının gerçekleştirilmesine yönelir. İnsanlık başarılarını gerçekleştiren, gerçek anlamda insan olarak gördüğü bu insan varlığına Mustafa Şekip Tunç, “müşahhas insan” diyor. Müşahhas insan, kendi gücü ölçüsünde insanlık ürünlerinin yaratılmasında rol oynayan insandır. Çünkü insan varlığının hikmeti ve en büyük mutluluğu da iktidarı nispetinde yaratmaktır.²⁰ Dünyadaki sürekli oluş hâli böylece insanda devam eder. İnsan, tabiattaki diğer varlıklardan farklı olarak, manevî ihtiyaçları olan²¹ ve bu ihtiyaçları doğrultusunda manevî bir dünya kurabilen şuurlu bir varlıktır. Tabiattaki

17 Mustafa Şekip Tunç, “Dünya ve Bizim Dünyamız”, s. 2

18 Mustafa Şekip Tunç, “İş ve Düşünce”, *İş*, S. 2, 1934, s. 84

19 Mustafa Şekip Tunç, “Veraset ve Terbiye”, *Bilgi*, S. 60, 1952, s. 1

20 Mustafa Şekip Tunç, “Müşahhas İnsan ve Onun Dünyası”, *Bilgi*, S. 77, 1953, s. 6

21 Mustafa Şekip Tunç, “Din İhtiyacı ve Terbiyesi”, *Bilgi*, S. 71, 1953, s. 1

diğer varlıklar neyi gerçekleştirmek için var iseler, onu gerçekleştirirler. Yani türsel özellikleri ile kayıtlıdırlar. İnsan ise, biyolojik yönü bakımından olmasa bile, manevî yönü ile böyle bir kayıtlılığa tâbi değildir. İnsan, iradesi ve seçimleri ile kendini inşa eder. Kendi şahsiyetini kurar.²² İşte bu nedenle de, bir insan hakkında bilgi edinmek, ondaki bu “şahsî” olanı kavramak demektir.

Mustafa Şekip; model insan, müşahhas insan veya şahsiyet varlığı olarak gördüğü insanın sübjektif ve manevi yönünü özellikle önemser. Çünkü ona göre insan tabiatıta herhangi bir varlık olmaktan bu yön sayesinde kurtulur ve aynı zamanda tarihi, kültür ve medeniyeti de bu sayede şekillendirir, oluşturur.

Psikoloji, felsefe ve metafiziği birlikte yürüten Mustafa Şekip, özne tasarımı da çağdaş psikolojinin verimlerinden oldukça yararlanmıştı. Onun özne tasarımı sadece rasyonel unsurlar üzerine inşa edilmiş bir *anima rasyonalis* anlayışı olmadığı gibi, Kantçı anlamda apriori olan ve kategorilerden oluşan sabit bir zihin yapısı da değildir. Dışarıdaki varlıkta görülen dinamizm, yeni olmaklık, oluş ve yaratıcılık özne için de geçerlidir. İnsan ruhu, benlik veya özne tasarımı, varlığın katmanlı yapısına uygundur. Nasıl fizik varlık söz konusu olduğunda, nedensellik ve determinizmin hâkim olduğu bir varlık katmanı varsa, özne tasarımı da buna karşılık gelen zihinsel katman, akıl ve mantık katmanıdır. Tabiatıta yaratıcılık, yenilik ve oluş; fizik olaylar ve ilişkiler ağının üzerinde, canlılık ve hayat denilen katmanı oluşturur. İnsan, hem kendisinin hem de tabiatıta bu, mekanizmle izah edilemez olan fenomenlerin anlamını araştırır. Kendi üzerine eğildiğinde sadece şimdiki halde (şimdide) yaşamadığını görür. Dış nesnel gerçeklikten ve tabiatıta bütün öteki canlılardan farklı olarak insan, üç boyutlu bir düzen içinde yaşar. Yani insan, geçmiş, şimdi ve geleceği birleştiren, bütünleştiren bir varlıktır. İnsan burada ve şimdi yani fiziki determinasyonlarla çevrili olarak bir varoluşa sahip olduğunun bilincindedir. Burada genellikle mantıkî ve rasyonel bir varlıktır. Çünkü sürekli intibak etmek zorunda olduğu somut durumlar içerisinde. Ancak şimdinin getirdiği yeni durumlar ne olursa olsun, insan her şeye rağmen, salt bir düşünce ve mantık varlığı olmayıp, yeni durumlar karşısında nasıl

²² Mustafa Şekip Tunç, “Tabiat Âlemi ve İnsan Dünyası”, *Bilgi*, S. 75, 1953, s. 10

davranması gerektiğini ona söyleyen, aynı zamanda bir değer varlığıdır. Bunun da ötesinde özne tasarımı gözden kaçırılmaması gereken husus; onun geçmiş ve gelecekle sürekli bağlantılar kurarak, süregiden şimdiler içerisinde bir varoluş gerçekleştiriyor olmasıdır. İnsan, hafıza sayesinde, içinde bulunduğu âna mahkûm olmaksızın geçmiş tecrübe ve birikimlerini kullanır, değerlendirir, kendisini çevreleyen maddi şartları manevileştirebilir, onu, insan için hâline dönüştürebilir.²³ Böylece hafıza sadece eski hatıraların saklandığı bir depo olmayıp, bütün şahsiyetimize damgasını vuran bir mühür gibidir. Bu bağlamda kişiliğimiz hafızamızdır denilse çok yanlış bir şey söylenmiş sayılmaz. Hatta “hafıza demek, ruh demektir.”²⁴

Mustafa Şekip'in özne tasarımı hafıza, kişiliğin en temel tabakalarından birisini oluşturur ve onu geçmiş yaşantılar ve birikimleriyle sürekli irtibata geçirir. Geçmiş, şimdi ve gelecek olmak üzere, üç boyutlu bir zaman realitesinde yaşayan insan, aynı zamanda bir ideal (ülkü) ve irade varlığıdır. Bu, onun gelecekte olmak istediği şeyi tasarlaması ve bu doğrultuda çalışması, kendisine bir hedef koyabilmesi demektir:

Dünyaya haberimiz olmadan, herhangi bir maksat, gaye ve idealden mahrum olarak geliyoruz. Fakat vücut, ruh ve cemiyet yapımız sayesinde maksatlı, meramlı, gayeli, idealli insanlar oluyoruz; dünyamızı da bunlarla yapıyoruz.²⁵

Dolayısıyla kişinin kendisini gerçekleştirebilmesi üç boyutlu bir varlık olduğunun idrakine bağlıdır. İnsan, hafıza sayesinde geçmişinden getirdiği birikimi ile sürekli yeni durumlar ile karşılaşmakta ama bu durumları bir yandan hedef ve idealleri doğrultusunda, bir yandan da şimdinin mantıksal ve fiziki dayatmaları veya zorunlulukları ekseninde şekillendirmektedir. Tekrar etmek gerekirse Mustafa Şekip'in tefekküründe insan kendini tabiattaki herhangi bir obje gibi görmemelidir çünkü öyle değildir. İnsan, kendisine mesafe alarak, kendisi hakkında bir anlamlandırma yapabileme imkânına sahiptir. Bu imkânı kullanarak kendisinin farkına varmalı ve kendisini bir şahsiyet olarak gerçekleştirebilmelidir. İşte o zaman gerçek mânâda müşahhas bir insan olacaktır. Her insan ferdi, bir şahsiyet

23 Mustafa Şekip Tunç, “Veraset ve Terbiye”, *Bilgi*, S. 60, 1952, s. 1

24 Mustafa Şekip Tunç, “İçtimai ve Ferdi Hafıza”, *Bilgi*, S. 48, 1951, s. 1

25 Mustafa Şekip Tunç, “Dünya ve Bizim Dünyamız”, *Bilgi*, S. 58, 1952, s. 1

olarak algılandığında ancak insana hak ettiği değer verilebilir. Başkasını da kendisi gibi bir şahıs olarak algılayan kişi davranışlarını da bu gerçeğe göre ayarlayacak ve kendisi için kabul etmediği ve edemeyeceği davranışları başkalarına karşı sergilemeyecek ve onlar için de kabul etmeyecektir.²⁶

Kısacası, kendi şahsiyetini kazanmış bir insan, diğer insan fertlerini de birer şahsiyet olarak görür, böylelikle de onlara bir şeref, haysiyet ve insanlık değeri atfeder ve kendi asıl değerini de başkalarına yüklediği bu değer yoluyla kazanır. İnsan bunu yapabilmek için, bu şuuru geliştirecek bir eğitime ihtiyaç duyar. Çünkü, insan tasarımı belirli bir eğitim modelini öngördüğü gibi, her eğitim modeli de, bir insan anlayışını gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.²⁷ Yani, yetiştirmek istediğimiz insana göre bir eğitim modeli geliştiririz. Burada Mustafa Şekip Tunç, belli ve standart bir tip insan yetiştirmek için bir eğitim modeli teklif etmiyor. Onun burada, eğitim yoluyla oluşturulmasını teklif ettiği insan tipi; kendisini kurabilen, kendisini gerçekleştirebilen, kendisinin yalnızca biyolojik bir varlık olmadığına farkına vararak, manevî yönü de anlayabilen, iradesiyle kendisine ve dış dünyaya şekil verebilen bir insan tipidir. Yani, ruh-beden bütünlüğünü sağlamış, kendisiyle barışık, şuurlu, şahsiyetli, müşahhas bir insan.

Buradan beklenen şey; kişinin kendisini, maddi-manevi çevresini, toplumu, tarih-kültür ve evreni algılayıp, ondaki hür hamleleri fark ettirecek bir yeteneğin geliştirilmesidir. Mustafa Şekip'e göre materyalist ve pozitivist tavır alışlar bu bakış açısını gerçekleştirmek için elverişli değildir. Çünkü insan ne sırf beden varlığıdır, ne de sadece bütün ruh hayatı akıl ve zekânın faaliyetlerine indirgenebilir mahiyettedir. Öyleyse insan varlığı bütünlüklü yapısı içerisinde duygu, düşünce, irade, muhayyile, hafıza ve şuurlu varlığı olarak ele alınmalı, hürriyeti teslim edilerek, her yarattığı meşru kabul edilmelidir. İnsan; maddi-manevi bir ortam içerisinde ve sürekli bu ortamla ilişki, iletişim ve etkileşim halindedir. Ancak bu ortamla ilişkili olan varlık herhangi bir varlık değil, insan varlığıdır. Yani bir yandan da özgür olan ve bunun farkında olan bir varlıktır. İnsana tabiatta herhangi bir varlık olmadığını ve içinden çıktığı, şekillendiği ortama mesafe alabileceği de eğitim yoluyla aktarılacak olan veya aktarılması gereken

26 Mustafa Şekip Tunç, "Türkiye'de Ahlâk Meselesi", *Bilgi*, S. 50, 1951, s. 2-4

27 Mustafa Şekip Tunç, *Psikoloji Dersleri*, İstanbul, 1950, s. 14

bir bilinç durumudur. Eğitim bireyi şahsiyet olarak hazırlarken en temelde vermesi gereken bu özgürlük duygusudur. Şahsiyet varlığı olarak insan, kendi kaderinden sorumlu olmayı göze alabilmeli, kendisini inşa edecek birikimi ve deneyimi kazanmaya hazırlıklı ve istekli olmalıdır. “Eğer hürriyetimiz yoksa kendi kendimizi ve muhiti değiştiremeyeceksek, mukadderat değişmeyecektir.”²⁸ Oysa evrende her şeyin temelinde yaratma ve yaratıcılık bulunmaktadır. Bu durum insan için de geçerlidir. İnsan evrensel tekâmülün geldiği son ve en olgun noktadır. Yaratma devam etmekte insan da buna kendi yaratılarıyla katılmaktadır. Öyleyse eğitim süreci insana, yaratıcılığın yanı sıra, kendi kişisel yeteneklerini de keşfedip ortaya çıkarma imkân ve yollarını kazandırmalıdır. Bunun mümkün olabilmesi insanın doğrudan doğruya özgün bir şahsiyet olarak tanınmasına ve yetiştirilmesine bağlıdır. Ancak o zaman birey; evrene sadece kendisinin armağan edebileceği bir takım maddi-manevi katkılar olabileceğini fark eder. Bu katkılar; başkası tarafından asla gerçekleştirilemeyecek, kişiye özgü ve özel olan yanın esere dönüşmesiyle somutluk kazanır.

Mustafa Şekip Tunç, toplumsal alanda da; radikal toplumsal değişim organizasyonu ve planlaması yerine, toplumsal değişimi zorlama olmaksızın, zaman içerisinde, doğal akışı çerçevesinde değerlendirmekten yanadır. Toplumsal değişimi, siyasi ve cebri bir programla planlamak ve tahakkuk ettirmeye çalışmak yerine, pedagojik yöntemlerle, eğitim yoluyla, doğal süreçler içerisinde düşünmek gerektiğine inanır. Toplumsal değişim, yukarıdan aşağıya değil, eğitilmiş, şahsiyetli, donanımlı bireyler tarafından gerçekleştirilmelidir. Bunun için halkın seviyesi eğitim yoluyla yükseltilmelidir. Çağın ihtiyaçları doğrultusunda, gelişmeleri takip edebilecek ve bunlara ayak uydurabilecek yeni bir nesil yetiştirilmelidir. Fakat bunu başarabilmek için eğitim meselesi sürekli gündemde tutulmalı ve en öncelikli milli mesele telakki edilmelidir. Ancak böylelikle bir yandan günün ihtiyaç ve icaplarına uygun insan yetiştirilebilir bir yandan da tarih içerisindeki varoluşumuz güncellenerek devam edebilir. Öte yandan toplumsal değişim, toplum mühendisliği ile zorlamalarla idare edilmemelidir. Zira insan ve toplum fizik veya mühendislik konusu değildir. İnsan ve kül-

28 Mustafa Şekip Tunç, “Tabiat Âlemi ve İnsan Dünyası”, *Bilgi*, S. 75, 1953, s. 14

tür söz konusu olduğunda özgür ve yaratıcı bir gerçeklik tasavvurundan hareket edilmelidir.

Toparlamak gerekirse Mustafa Şekip, evreni ve insanı çoklu yapı içerisinde ele alarak ve birini diğerine tercih ya da feda etmeden, plüralist bakışı benimser. Buna göre evrende sadece maddi ve fizik süreçler olmadığı için, hayat ve canlılık fenomenini maddenin üzerinde bir gerçeklik olarak konumlandırır. Bu tutum bir tarz vitalizm olarak okunabilir. Ayrıca maddi evren içinde madde ile barışık ve uyumlu bir hayat sferi kurgulamak her ikisinin varlık statüsünü onaylamak anlamına da gelir. Madde ve hayat katmanları, insan varlığı ile tinselleşmiş, diğer bir deyişle ruhsal ve manevi bir mahiyet kazanmıştır. Böylece insanla birlikte evrensel, yaratıcı ve özgür süreç, bilinç ve tinsellik ile donanmıştır. Bu aşamada varlığın monizm ile açıklanamaz oluşu da berraklık kazanmaktadır. Evren ve insan paralelliği her ikisinin de unsurlarından birine indirgenerek idrak edilemezliği ve kavranamazlığı; plüralizmi en tutarlı felsefi tercih ve kurgu haline getirmiştir.

Plüralizm perspektifinden insan ve eğitimi meselesine bakıldığında eğitimin, varlık ve insan gerçeğine uygun olarak tasavvur edilmesi zorunluluğu ortaya çıkar. Zira evrenin çoklu yapısı ve hususiyetleri biri diğerine tercih ve irca edilmeden incelenmeli yine buna paralel olarak, insan ihtiyaçları ve yetileri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu aynı zamanda insanoğlunun bedensel ve ruhsal ihtiyaçlarının bilinmesi ve buna uygun bir şahsiyetin geliştirilmesi esasına dayanır. Çünkü insan sadece bilen ve öğrenen bir varlık değildir. Bu insan bir toplumun, bir devletin, bir çağın, bir dilin ve inancın insanıdır aynı zamanda. Eğitim bu insanlık durumlarının ve insan doğasının bu çoklu hususiyetlerini de dikkate almalı ve insanın bütün yetilerini geliştirecek imkânlar sağlamalıdır.

Eğitim yoluyla insana kazandırılacak en temel özellik; yaratıcı ve özgür bir şahsiyet olma bilincidir. Zira tarih; büyük adamların, dâhilerin, yaratıcı şahsiyetlerin damgasını taşımaktadır. Dolayısıyla sosyolojizm eleştirisinden gelerek, personalist bir insan tasarımına ulaşır. Bu insanı yetiştirecek olan da eğitim kurumudur. Eğitim insanı ezecek ve sindirecek

bir baskı aracı değil bilakis insana şahsiyetini bulduracak imkânlar sahası olarak kurgulanmalı ve anlaşılmalıdır.

Mustafa Şekip'le birlikte Türk Düşüncesi'nde insan varlığını metafizik arka planı veya temeli üzerinde ele alıp inceleyen yeni bir bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Buna göre insan, bir birey ve kişi varlığıdır, yaratıcı ve özgürdür, tarih her alandaki kahramanlar eliyle “terakki” etmektedir. Bu bakış açısıyla o “terakki” kavramını ve olgusunu tek boyutlu olarak ele almamakta; onu bilimsel veya teknik gelişmeye indirgemediği gibi, manevi planda da sadece bir ruh dinginliği veya nefsi olgunlaştırma olarak da görmemektedir. Sahip olduğu ontolojik ve metafizik görüşle paralel olarak terakkiyi, evrensel planda bir evrim (tekâmül) ve insanda da manevi bir derinlik ve olgunlaşma (kemal) olarak tasarlamaktadır. Nitekim ahlak ve din kahramanları (veliler) ona göre manevi planda bu derinlik ve olgunluğu temsil etmektedirler.

İnsanı bütün boyutlarıyla incelemek ve tanımak gayesi ile Mustafa Şekip Tunç, kültürün bütün unsurlarıyla insanın ilişkisini dikkate almış ve irdelemiştir. İnsanın bireysel ve türsel özelliklerinin yanı sıra kültürden gelen tarafının asıl kimliğini ve kişiliğini meydana getirdiğini savunmuştur. Bu cümleden olmak üzere dil, din, sanat, edebiyat, tarih ve tefekkür arasındaki karşılıklı ilişkiler onun entelektüel dünyasının ağırlıklı temalarını oluşturmuştur. Türkiye’de felsefe, psikoloji ve sosyal bilimlerin ihtiyaç duydukları işlevsel dil ve anlatımın oluşumu ve gelişiminde de onun katkısı inkâr edilemez. Bu husus müstakil bir çalışmanın konusu olmayı hak eder. Ayrıca sistematik felsefe açısından eserleri incelendiğinde Türkiye’de insan, tarih, kültür ve hatta sanat felsefelerinin temellerini atan felsefecilerimize işlenmiş bir dil ve üslup bırakan öncü bir filozofumuz olduğu gerçeğini de teslim etmek bilimsel namusun bir gereğidir.

Mustafa Şekip'in Türk düşüncesindeki özgün konumu biraz da onun şahsiyetinden kaynaklanmaktadır. Zira o formasyonu gereği pek çok disiplinle iç içe olmuş ve çok renkli bir kişilik olarak tebartüz etmiştir. Düşünce sistematığının mümeyyiz vasfı; mekanizm, pozitivizm, materyalizm ve natüralizm eleştirisine dayalı, plüralizm, spiritüalizm, supra-rasyonalizm esaslarını içeren bir tarih, toplum ve kültür felsefesidir. Buna göre insan,

Darwin'in iddia ettiği gibi tabiatın bir uzantısı değildir. Yaratıcı ve özgür bir varlıktır. “*Hürriyet kimlere niçin lazımdır*”²⁹ sorusunun cevabı; yaratıcılık ve özgürlük, kültür ve medeniyetin oluşumu için hayati öneme sahiptir, şeklinde verilebilir. Zira ancak özgür şahsiyetler yaratıcı olabilirler ve onlar hem bilimde, hem sanatta, hem felsefede çığır açabilirler. Tarih, toplum ve kültür yaratıcı şahsiyetlerin başarılarıyla varlığını sürdürür.

Mustafa Şekip'in Türk düşünce ve irfan hayatındaki yeri henüz bütün boyutlarıyla irdelenmiş ve açığa çıkarılmış değildir. Geride bıraktığı eserleri, layık oldukları şekilde incelendiklerinde, günümüz için de ufuk açıcı fikirleri barındırdıkları görülecektir. Zira o, insanlık durduğu sürece varlığını sürdürecektir olan dil, din, sanat, düşünce, eğitim ve kültür konularını evrensel anlamları kapsamında ele alıp irdelemiş ve ayrıca Türkçenin bir bilim ve felsefe dili olduğunu eserleriyle ispat etmiştir.

Öz

Mustafa Şekip Tunç'ta Plüralizm ve Şahsiyetçilik

Mustafa Şekip Tunç'un düşünce sistematüğünde felsefe, psikoloji ve pedagoji ilişki ve etkileşim halindedir. Çünkü düşüncesinin merkezinde insan gerçeği bulunmaktadır. Bu yüzden psikolojik denilebilecek bir felsefesi ve felsefi denilebilecek bir psikoloji ve pedagoji görüşüne sahiptir. Ona göre varlık, çoklu bir yapı içerisinde kendisini açar. H. Bergson ve W. James'den ilham alarak varlığı, plüralist bir tarzda ele alır. Böylece maddi ve fizik gerçekliği inkâr etmeden ama bütün gerçekliği de bunlara indirgemeden madde, hayat ve mana katmanlarını birlikte ve dayanışma içerisinde ele alır. Varlığa bütünlüklü bir bakışla yönelmesi, onun bilgisi söz konusu olduğunda da aynı tavrı sürdürmeyi gerekli kılmıştır. Bunun sonucu olarak epistemoloji alanında da indirgemeciliğe sapsmadan, varlık katmanları ile insanın bilme yetileri arasında karşılıklı ilişkiler kurarak, madde ve fizik gerçekliğin bilgisini akıl ve zekâdan, hayat ve mananın bilgisini ise içgüdü ve sezgiden elde etmek yolunu seçmiştir. Varlık ve bilgi alanlarında sergilenen plüralist tavır alışın yansımaları pedagoji alanında

29 Mustafa Şekip Tunç, “Hürriyet Kimlere Niçin Lazımdır”, *Türk Yurdu*, S. 255, 1956, s. 721-724

da görülür. Ona göre insan tek tip olmadığı gibi toplumun ihtiyaç duyduğu insan da tek tip değildir. Öyleyse eğitim yoluyla yetiştirilmesi düşünülen insan da tek tip olamaz ve olmamalıdır. Çalışmamızda Mustafa Şekip Tunç'un Cumhuriyet dönemi Türk düşüncesindeki öncü ve özgün yanları vurgulanarak onun plüralist felsefesinin varlık, bilgi, değer ve eğitim alanlarındaki yansımalarının izi sürülmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Şekip Tunç, felsefe, psikoloji, pedagoji, plüralizm, Türk eğitim düşüncesi, Türkiye'de felsefe

Abstract

Pluralism and Personalism in the Systematic Thought of Mustafa ŞekipTunç

In the systematic thought of Mustafa ŞekipTunç, philosophy, psychology and pedagogy are interacted and related to each other. Since the human reality constitutes the center of his thoughts, he adopts such an attitude. As a result of this, he has a philosophy that can be regarded as psychological and a pedagogy and psychology that can be regarded as philosophical. According to him, being opens itself in a multi-structure. As inspired by H. Bergson and W. James, Tunç deals with being in a pluralist way. Thus, without denying the material and physical reality, but not reducing all reality to these, he handles the layers of matter, life and meaning in an interdependent and co-operative way. His holistic viewpoint of being also necessitates the continuity of this same attitude when the knowledge of being is considered. Hence, without falling into the trap of reductionism in the field of epistemology, he chooses to obtain the knowledge of matter and physics from the reason & intellect, and likewise the knowledge of life and meaning from the instinct & intuition by means of correlating mutual relationships between strata of being and human's abilities to know. The reflections of the pluralist stance exhibited in the areas of being and knowledge are also seen in the field of pedagogy. To him, human is not a monotype and the personality society seeks is not monotypic. Therefore, man who is trained through education cannot and should not be monotype. In this paper, Mustafa Şekip Tunç's unique and pioneer aspects during

the Republican period of Turkish thought are emphasized and it is tried to trace the reflections of his pluralist philosophy in the areas of being, knowledge, value and education.

Keywords: Mustafa ŞekipTunç, philosophy, psychology, pedagogy, pluralism, Turkish education thought, philosophy in Turkey

Kaynakça

- Bayraktar, Levent, *Bergson'da Ruh-Beden İlişkisi*, Dergah yay., İstanbul 2010.
- Tunç, Mustafa Şekip, “İlmin Mebde veya Umdeleri İtibariyle Kıymeti”, *Dergâh*, 5, 1921
- _____, “Mezun Olan Yalnız Şuur mudur”, *Dergâh*, 24, 1921.
- _____, “Resmin Ruhiyatı ve Ressamlarımız”, *Dergâh*, 33, 1922.
- _____, “Bergson ve Gençlik”, *Hayat*, 108, 1928.
- _____, “Hayatın Maddeden Farkı”, *Hayat*, 123, 1929.
- _____, *Ruhiyat*, İstanbul, 1933.
- _____, “İş ve Düşünce”, *İş*, 2, 1934.
- _____, *İnsan Ruhu Üzerinde Gezintiler*, İstanbul, 1943.
- _____, *Fikir Sohbetleri*, İstanbul, 1949.
- _____, *Psikoloji Dersleri*, İstanbul, 1950.
- _____, “İçtimai ve Ferdi Hafıza”, *Bilgi*, 48, 1951.
- _____, “Türkiye’de Ahlak Meselesi”, *Bilgi*, 50, 1951.
- _____, “Yalnız İnsan”, *Bilgi*, 59, 1952.
- _____, “Veraset ve Terbiye”, *Bilgi*, 60, 1952.
- _____, “Dünya ve Bizim Dünyamız”, *Bilgi*, 58, 1952.
- _____, “Din İhtiyacı ve Terbiyesi”, *Bilgi*, 71, 1953.
- _____, “Tabiat Âlemi ve İnsan Dünyası”, *Bilgi*, 75, 1953 .
- _____, “Müşahhas İnsan ve Bünyesi”, *Bilgi*, 76, 1953.
- _____, “Müşahhas İnsan ve Onun Dünyası”, *Bilgi*, 77, 1953.
- _____, “Kişinin Değeri”, *Türk Düşüncesi*, 9, 1954.
- _____, “Hürriyet Kimlere Niçin Lazımdır”, *Türk Yurdu*, 255, 1956.